ePublishing

Μακεδονικά

Vol 14, No 1 (1974)

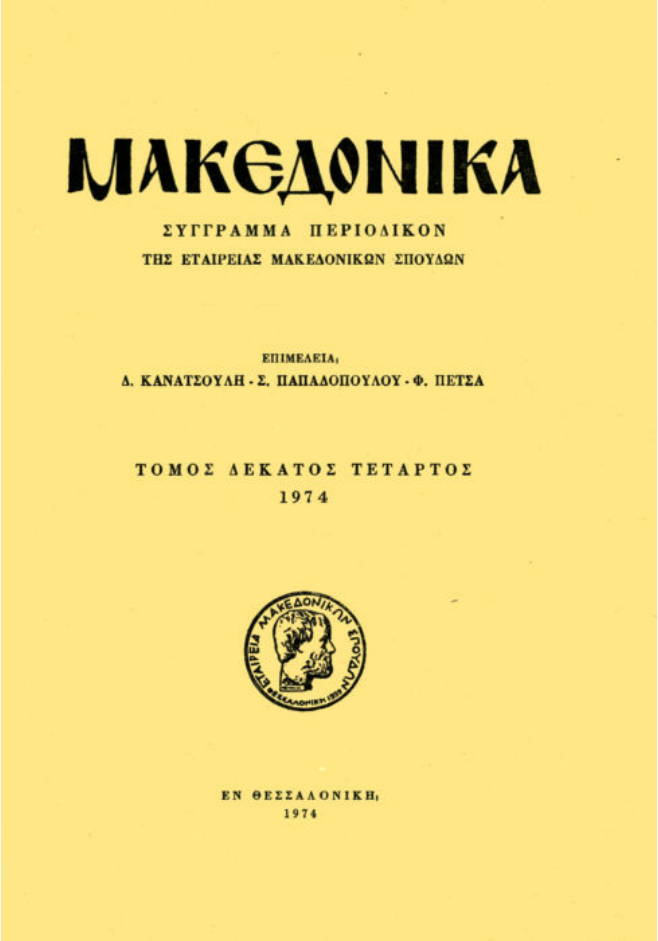

"Θραξ Ιππεύς", "Πρωτοβούλγαροι" και παράδειγμα προς αποφυγήν

Φώτιος Μ. Πέτσας

doi: 10.12681/makedonika.585

Copyright © 2014, Φώτιος Μ. Πέτσας

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0.

To cite this article:

Πέτσας Φ. Μ. (1974). "Θραξ Ιππεύς", "Πρωτοβούλγαροι" και παράδειγμα προς αποφυγήν. *Μακεδονικά*, *14*(1), 387–392. https://doi.org/10.12681/makedonika.585

https://epublishing.ekt.gr | **e-Publisher:** EKT | **Downloaded at:** 07/02/2026 17:09:57

ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ

«ΘΡΑΞ ΙΠΠΕΥΣ», «ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΓΑΡΟΙ» ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΠΡΟΣ ΑΠΟΦΥΓΗΝ

Πρέπει νὰ ποῦμε τὴν ἱστορία σύντομα, ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἀρχή:

Τὸ 1872 ὁ Felix Kanitz ἀνακάλυψε ἕνα ἀνάγλυφο λαξευμένο πάνω σὲ βράχο, κοντὰ στὸ χωριὸ Madara, στὴ βορειοανατολικὴ Βουλγαρία. Ὁ ἀπότομος βράχος εἶναι 80 μ. ψηλός, τὸ ἀνάγλυφο εἶναι στὰ 23 μ. τοῦ ὕψους, καὶ ἔχει 2 μ. ὕψος, 3 μ. πλάτος. Λείψανα μεγάλης ἐπιγραφῆς σώζονται ἀριστερά, δεξιὰ καὶ κάτω ἀπὸ τὸ ἀνάγλυφο. Καλύπτουν μιὰ ἐπιφάνεια περίπου 40 μ². Ὑπολογίζονται 1.000 περίπου γράμματα, ἀλλὰ μερικὲς δεκάδες μόνον διαβάζονται ὅπως-ὅπως. Τὰ ἄλλα εἶναι φθαρμένα. Τὸ ἀνάγλυφο παριστάνει ἕνα καβαλάρη πρὸς δεξιά, ἀπὸ πίσω του τρέχει ἕνα σκυλὶ καὶ κάτω ἀπὸ τὸ ἄλογο εἰκονίζεται, μαζεμένο στὰ γόνατα, ἕνα λιοντάρι.

Ὁ πρῶτος ποὺ εἶδε τὸ ἀνάγλυφο ἀπὸ κάτω, ὁ F. Kanitz, πῆρε τὸν καβαλάρη γιὰ Ἡρακλῆ ἢ Ἀϊ-Γεώργη καὶ τὴν ἐπιγραφὴ γιὰ λατινική.

Δώδεκα περίπου χρόνια ἀργότερα ὁ γνωστὸς Τσέχος ἱστορικὸς Κωνσταντῖνος Jireček[1] διαπίστωσε, ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι ἑλληνικὴ καὶ ἑρμήνευσε τὸ ἀνάγλυφο ὡς παράσταση «θρακὸς ἱππέως», ὅπως λέγονται μιὰ κατηγορία ὁλόκληρη ἀναγλύφων στὸ Θρακικὸ κυρίως χῶρο, καὶ γενικώτερα στὸ Βαλκανικὸ καὶ ἀλλοῦ.

Ἀλλὰ τὸ 1895, ἕνας ἄλλος Τσέχος, καθηγητὴς τῶν Μαθηματικῶν αὐτός, στὸ Λύκειο τῆς Βάρνας τότε, ὁ K. Škorpil, πέρασε τὸ μνημεῖο γιὰ «πρωτοβουλγαρικὸ» καί, μαζὶ μὲ ἄλλα, τὸ λάνσαρε μ' ἕνα πρόχειρο σχέδιο στὴν παγκόσμια ἐπιστήμη ὡς βασικὸ γιὰ τὴ γνώση τῶν «πρωτοβουλγάρων» μνημεῖο, τὸ ὁποῖο οἱ σύγχρονοι Βούλγαροι τὸ καλοδέχθηκαν μὲ ἐνθουσιασμό, τὸ μελέτησαν ἐμβριθῶς καὶ τὸ δημοσίευσαν ἐπανειλημμένως.

Ὁ Škorpil συμπληρώνοντας τὰ κενὰ τῆς φθαρμένης ἐπιγραφῆς κατὰ φαντασίαν διάβαζε καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Κρούμου (802-814) καὶ δύο ἄλλων Βουλγάρων ἡγεμόνων, ἀλλὰ καὶ τὴ λέξη ΡΙΝΟΚΟΠΙΜΕΝΟΣ, τάχα ἀντὶ τοῦ Ρινότμητος, ὅπως εἶναι γνωστὸς ὁ Βυζαντινὸς αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς Β' (685-695 καὶ 705-711). Ἡ θεωρία προχώρησε ὥς τὸ σημεῖο νὰ θεωρηθῆ ὁ καβαλάρης τοῦ ἀναγλύφου παράσταση τοῦ Κρούμου. Ἡ φτωχὴ ἱστορία τῶν «πρωτοβουλγάρων» ἀποκτοῦσε ἔτσι καὶ ἕνα μνημεῖο ἡρωϊκό! Μὲ κάθε εὐκαιρία τὸ «ἐθνικὸ μνημεῖο» παρουσιάσθηκε σὲ ποικίλα δημοσιεύματα. Καὶ ἀφοῦ ἄρχισε ὁ κατήφορος τὰ ἐθνικὰ μνημεῖα τοῦ εἴδους πολλαπλασιάζονταν καὶ ἐξογκώνονταν σὰν χιονοστιβάδα. Τὰ ἐρείπια κοντὰ στὸ τουρκοχώρι τῆς Βουλγαρίας Aboba ταυτίσθηκαν πρὸς τὴν Pliska, τὴν πρωτεύουσα τῶν «πρωτοβουλγάρων» κ.ο.κ.

«La theorie s'est conservée, elle est devenue traditionelle, donc tabou, et les fouilles, qu' on mène de temps à autre, pourront durer des dizaines d'années, ce qui n'est pas bien entendu un hasard», παρατηρεῖ ὁ Τσέχος καθηγητὴς D. Krandžalov στὸ περιοδικὸ τῆς Βελγικῆς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν[2].

---

1. «Archaeol.-Epigraphische Mittheilungen», τ. 10, Βιέννη 1886, σ. 196 κ.ἑ.
2. B. Krandžalov, Les reliefs du Cavalier Thrace et la tradition problématique de

Τὸ 1924 ὁλόκληρη ἀποστολὴ 20 περίπου ἀρχαιολόγων, Βουλγάρων καὶ ἄλλων, ἐνήργησε ἔρευνες στὴν περιοχὴ τοῦ χωριοῦ Madara. Ἡ βουλγαρικὴ κυβέρνηση ἔκοψε καὶ κέρματα τῶν 5 καὶ 10 λέβα μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ καβαλάρη, τοῦ Κρούμου δῆθεν, καὶ μὲ τ' ὄνομά του. Ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐρευνῶν τοῦ 1926, ὡς πρὸς τὸ ἀνάγλυφο, τὸ δημοσίευσε τὸ 1932 ὁ ἴδιος ὁ Škorpil καὶ ἀπέρριψε μόνος του τὴ θεωρία του, ὅτι τὸ ἀνάγλυφο παριστάνει τὸν Κροῦμο. Εἶπε πὼς εἰκονίζεται ὁ «θεὸς τῆς Ὀδησσοῦ», ὁ «Θρᾷξ ἱππεύς», δηλαδὴ μνημεῖο τῆς ἀρχαιότητος ἄσχετο μὲ τοὺς «πρωτοβουλγάρους».

Γιὰ τὴ δυσανάγνωστη ἐπιγραφὴ ὅμως, ὡς ἀποτέλεσμα τῶν νέων ἐρευνῶν, δόθηκε νέα ἀνάγνωσή της μὲ ἓξ ὀνόματα Βουλγάρων ἡγεμόνων. Ἀλλ' ἀμέσως ἔπειτα, τὸ 1935, ὁ Βούλγαρος καθηγητὴς V. Beševliev δημοσίευε νέα ἀνάγνωση τῆς ἐπιγραφῆς καὶ ἀντὶ ἓξ Βουλγάρων ἡγεμόνων διάβαζε μόνον τρία ὀνόματα, ὅσα καὶ ὁ Škorpil δηλαδή, μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι αὐτὸς ἀντὶ τοῦ Κρούμου (802-814 μ.Χ.) διάβαζε ἄλλου ἡγεμόνος τὸ ὄνομα: Κρουμέσις (739-756 μ.Χ.).

Αὐτὰ πρὶν ἀπὸ τὸν Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Τὸ 1949 ὁ Τσέχος καθηγητὴς D. Krandžalov ἐπεχείρησε παραλληλισμὸ τῶν τριῶν διαφορετικῶν ἀναγνώσεων τῆς ἐπιγραφῆς. «Les résultats furent décevants, car ils se contredisaient réciproquement d'une façon parfois peu civile»[1].

Γενικά, μεταξὺ 1947 καὶ 1950 ὑπῆρξε κάποια κριτικὴ στάση ἀπέναντι τῶν θεωριῶν περὶ «πρωτοβουλγάρων» κ.λ.

Ἀλλὰ τὸ 1954 ὁ V. Beševliev ἡγήθη μιᾶς νέας δεκαμελοῦς ἀποστολῆς εἰδικῶν, πάλι γιὰ τὴ μελέτη τῆς περίφημης ἐπιγραφῆς. Οἱ δέκα ἦταν «φίλοι καὶ μαθηταὶ τοῦ Beševliev». Οἱ ἐννέα προσπάθησαν νὰ στηρίξουν τὴ θεωρία τοῦ καθηγητοῦ. Ὁ δέκατος ὅμως εἶχε διαφορετικὴ γνώμη. Ἦταν ὁ Stamen Mikhailov, ὑποδιευθυντὴς τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου τῆς Σόφιας. Οἱ μελέτες τῶν ἐννέα δημοσιεύθηκαν. Ἡ δέκατη ὄχι. Καὶ τότε ὁ Mikhailov ἀπευθύνθηκε στὸν καθηγητὴ D. Krandžalov στὴν Τσεχοσλοβακία. Τοῦ ἔγραψε τὴν ἱστορία: «Mes conclusions sont considérées comme hérétiques et je ne peux pas les défendre librement. Malhereusement, la hunnomanie est chez nous aussi forte qu' au temps de Filov... L'archéoogue qui a une autre opinion sur les questions en discussion se fraie difficilement un chemin. Il est condamné à l' isolement. Je vous donne une example. J'ai écrit dernierement un article «Sur la question des parallèles pour le Cavalier de Madara». Cet article devait être publié dans la recueil contenant les résultats des dernières recherches sur le relief de Madara. Mais parce que, dans cet article, je rejette l'origine bulgare du relief, le conseil scientifique de l' Institut, dont font partie des personnes acquises à la theorie de Filov et de Fehér, n'a pas accepté mon article. Ainsi, je me trouve maintenant dans une situation sans issue: pour Pliska, Preslav et Madara, je ne peux écrire que dans l'ésprit dans lequel on écrivait sur ses questions avant le 9 Septembre 1944»[2].

Καὶ ὁ Βούλγαρος ὑποδιευθυντὴς τοῦ Μουσείου τῆς Σόφιας ζητεῖ ἀπὸ τὸν καθηγητὴ τοῦ Πανεπιστημίου στὴν Τσεχοσλοβακία νὰ τοῦ δημοσιεύση τὴν ἀπαγορευμένη μελέτη σ' ἕνα τσέχικο περιοδικό: «C'est la seule voie qui me reste pour pouvoir publier cet article,

---

l'histoire protobulgare (ἀνακοίνωση στὸ V Διεθνὲς Συνέδριο Κλασσικῶν Σπουδῶν, Βόννη, Σεπτ. 1969), «Βυζάντιον», τ. 39 (1969), σ. 137-151 καὶ πίν. I-VI.

1. B. Krandžalov, ἔ.ἀ., σ. 143.

2. «Βυζάντιον», ἔ.ἀ., σ. 144 κ.ἑ. Μοῦ θυμίζει... Μαρινᾶτο, ὁ ὁποῖος μοῦ ἀπαγόρευσε τὴ δημοσίευση ἀπαντήσεώς μου, ποὺ τελικὰ τὴ δημοσίευσα στὰ «Μακεδονικά», τ. 10 (1970), σ. 287 κ.ἑ.

c'est le seul chemin que l'on puisse suivre pour pouvoir s'opposer aux falsifications les plus récentes de l'archéologie bulgare»[1].

Ἕνα παράδειγμα τοῦ τρόπου, μὲ τὸν ὁποῖο διαβάζονται τὰ σωζόμενα μέρη τῆς ἐπιγραφῆς καὶ συμπληρώνονται τὰ ἐλλείποντα:

Ὁ Fehér σὲ τρία σημεῖα διάβαζε ΚΡΥΜ καὶ ἐννοοῦσε Κροῦμος. Ὁ Beševliev σ' αὐτὰ τὰ τρία σημεῖα διαβάζει: ΣΠΑΚΤ, ΓΡΕΚΥΣ ἢ ΧΡΥΣΑ. Ἐκεῖ ποὺ ἄλλοι διαβάζουν ΟΜΟΡΤΑΓ καὶ ἐννοοῦν τὸ ὄνομα τοῦ Βουλγάρου ἡγεμόνος Ὀμουρτάγ, ὁ Beševliev διαβάζει ΟΝΟΜΑ.

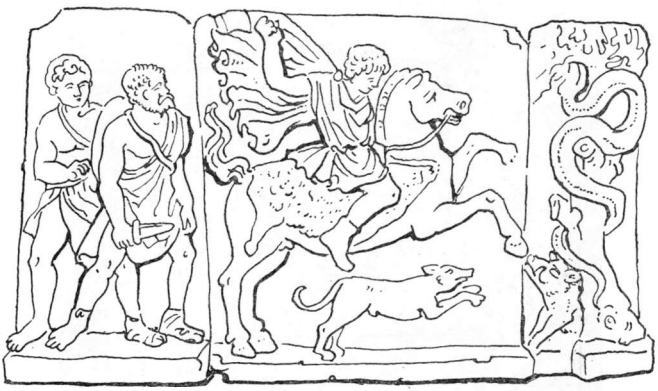

Εἰκ. 1. Ἀνάγλυφο καβαλάρη κυνηγοῦ ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη στὸ Μουσεῖο τῆς Κωνσταντινουπόλεως (μῆκος 3,05 μ., ἐποχὴ Αὐγούστου;)

«Cela signifie que la lecture des noms de Kroum et des autres khans bulgares dans cette inscription peut être le fruit de l'imagination et je suis convaincu qu'elle l'est», παρατηρεῖ καὶ πάλι ὁ καθηγητὴς D. Krandžalov[2].

Δυὸ χιλιάδες περίπου ἀνάγλυφα «θρᾳκὸς ἱππέως» ὑπάρχουν. Ἡ δυσανάγνωστη ἐπιγραφὴ δὲν ἔχει τὴ δύναμη ἀπ' ὅλα τὰ ὅμοια ἀνάγλυφα ν' ἀλλάξη τὸ χαρακτήρα αὐτοῦ μόνον, τὸ ὁποῖο πολλοὶ Βούλγαροι θέλουν νὰ τὸ θεωροῦν «πρωτοβουλγαρικό». Δὲν προσάγουν κανένα ἄλλο βουλγάρικο ἢ σλαβικὸ παράδειγμα ἀνάλογο. Μόνο προσπάθησαν, περὶ τὸ 1924, νὰ δείξουν ὅτι τάχα αὐτὸ ξεχωρίζει ἀπὸ τὰ ἄλλα. Κι αὐτὴν ὅμως τὴ θεωρία τοῦ I. G. Kazarov τὴν πολέμησε ὁ St. Mikhailov σὲ ἄρθρο του, ποὺ δημοσιεύθηκε στὰ τσέχικα, στὸ περιοδικὸ Československá Etnografie, VI, 2, 1958, σ. 180-196.

Τὸ ἐπίμαχο ἀνάγλυφο δὲν εἶναι κατὰ τίποτε μοναδικό. Σὲ βράχο σκαλισμένα εἶναι κι ἄλλα ἀνάγλυφα «θρᾳκὸς ἱππέως». Ἐπιγραφές, μεγάλες ἐπίσης, συνοδεύουν καὶ ἄλλα ἀνάγλυφα τῆς κατηγορίας. «Θρᾷξ ἱππεύς», καὶ σ' ἄλλα ὅμοια ἀνάγλυφα, συνοδεύεται ἀπὸ σκυλὶ

1. «Βυζάντιον», ἔ.ἀ., σ. 145.
2. «Βυζάντιον», ἔ.ἀ., σ. 145 κ.ἑ.

Εἰκ. 2. Ἐπιτύμβια στήλη τοῦ Tib. Cl. Maximus, ἀπὸ τὴ Γραμμένη τοῦ Ν. Δράμας

ἢ σκοτώνει κάποιο θήραμα, ὅπως τὸ λιοντάρι. Οὔτε τὸ μέγεθος εἶναι ξεχωριστὸ χαρακτηριστικό. Τόσα περίπου εἶναι καὶ ἄλλα ἀνάγλυφα «θρᾳκὸς ἱππέως», ἕνα μάλιστα, στὸ Μουσεῖο τῆς Κωνσταντινουπόλεως, προέρχεται ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη καὶ εἶναι 3 μ. στὸ μῆκος (εἰκ. 1)[1].

Δὲν ἔχει τίποτε «πρωτοβουλγαρικό» λοιπὸν τὸ ἀνάγλυφο «θρᾳκὸς ἱππέως» κοντὰ στὸ τουρκοχώρι Madara τῆς Βουλγαρίας. Καὶ ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι ἑλληνική. Δὲν μένει παρὰ νὰ

Εἰκ. 3. Νόμισμα τοῦ βασιλέως τῶν Παιόνων Πατραοῦ, τελευταῖο τέταρτο τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

ἐξετασθῆ ἀνεπηρέαστα γιὰ ν'ἀποκαλύψη μέρος ἀπὸ τὰ μυστικά της. Καὶ αὐτῶν ἡ ρίζα θὰ εἶναι ἑλληνική. Ὅπως τοῦ «θρᾳκὸς ἱππέως» τὸ πρότυπο εἶναι ὁ «ἥρως» τῶν Ἑλλήνων. Πότε παίρνει τὴ μορφὴ τοῦ Δεξίλεω καὶ πότε τοῦ Ἀϊ-Γεώργη καὶ τοῦ Ἀϊ-Δημήτρη. Ἀνάμεσα γεφυρώνουν τὸ κενὸ οἱ Μακεδόνες καβαλάρηδες, ὅπως ἡ ζωγραφιὰ στὸν «τάφο τῆς Νάουσας» (Kinch) καὶ τὰ ἀνάγλυφα στὴ ζωοφόρο καὶ στὸ ἀέτωμα τοῦ Μεγάλου Τάφου στὰ Λευκάδια (Φ. Πέτσα, Ὁ Τάφος τῶν Λευκαδίων, Ἀθῆναι 1966, σ. 163 κ.ἑ. καὶ 170 κ.ἑ.) ἢ οἱ διάσπαρτοι στὴν Ἀσία καὶ στὴν Αἴγυπτο Μεγαλέξανδροι, οἱ Διάδοχοι καὶ οἱ ἱππεῖς τους (π.χ. σαρκοφάγος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ἀνάγλυφο ἱππέως στὸν τάφο τοῦ Ἀλκέτα, νομίσματα κ.λ.).

Ἀρκετὰ εἶναι τὰ πραγματικὰ προβλήματα τῆς Ἱστορίας καὶ τῆς Ἀρχαιολογίας. Δὲν χρειάζονται τεχνητὲς ἐμπλοκές. Αὐτὸ τὸ συμπέρασμα βγαίνει ἀπὸ τὴν περιπέτεια τῶν τε-

---

1. G. Mendel, Catalogue des sculptures grecques, romaines et byzantines, Musées Imperiaux Ottomans, II, Constantinople 1914, σ. 172 κ.ἑ., ἀρ. 492.

χνητῶν μεταμφιέσεων τοῦ καβαλάρη στὸ χωριὸ Madara. Πρέπει νὰ τὸν ἀφήσουμε ἥσυχο καί, ἂν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ποῦμε τίποτε ἀκριβέστερο, ἂς μείνη ἁπλῶς ἕνας ἀπὸ τοὺς πολλοὺς «Θρᾷξ ἱππεύς»[1].

ΦΩΤΙΟΣ Μ. ΠΕΤΣΑΣ

ΜΙΑ ΣΛΑΒΙΚΗ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΔΙΔΑΓΜΑΤΑ ΤΗΣ

Ἕνα ἀπὸ τὰ «καυτὰ» θέματα τῆς μεσαιωνικῆς ἱστορίας τῆς Βαλκανικῆς εἶναι τὸ σχετικὸ μὲ τὸν ἐποικισμὸ τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοὺς Σλάβους. Πολλὰ ἔχουν γραφῆ γύρω ἀπὸ τὸ ἄν, πότε καὶ σὲ ποιὸ βαθμὸ «ἐσθλαβώθη» ἡ Ἑλλὰς καὶ τί λογῆς σλαβικὰ φῦλα κατέβηκαν μέχρι τὸ Αἰγαῖο. Κεντρικὴ θέση στὴν ἐπιχειρηματολογία, στὴν ὁποία δὲν ἐπρυτάνευσε πάντοτε ἡ αὐστηρὴ ἐπιστημονικὴ πρόθεση, κατέχει ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Fallmereyer τὸ

1. Ἰδὲ κυρίως E. Will, Le relief cultuel grécoromain, Paris 1965, εἰδικώτερα γιὰ τὸ ἀνάγλυφο ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη, σ. 62 κ.ἑ. Στὴν πλούσια βιβλιογραφία τοῦ E. Will ἔχουν προστεθῆ νεώτερα δημοσιεύματα. —Εἶχε γραφῆ τὸ σημείωμα αὐτὸ ἀπὸ καιρὸ καὶ τώρα μόλις βλέπω τὸ ἄρθρο τοῦ Georgi Mihailov στὰ Mélanges helléniques offerts à Georges Daux, Paris 1974, σ. 279-287. Εἶναι γραμμένο μὲ ἀφορμὴ τὴ δημοσίευση ἀπὸ τὸν M. Speidel τῆς ἐπιτύμβιας στήλης τοῦ βετεράνου Τιβερίου Κλαυδίου Μαξίμου, τοῦ «captor Decebali». Ἡ στήλη βρέθηκε τυχαῖα τὸ 1965 στὴ Γραμμένη, βορειοδυτικὰ τῶν Φιλίππων (εἰκ. 2), δημοσιεύθηκε στὸ «Journal of Roman Studies», τ. 60 (1970), σ. 142-153, καὶ προκάλεσε ζωηρὸ ἐνδιαφέρον καὶ συζήτηση. Στὴ βιβλιογραφία ὅπου παραπέμπει ὁ G. Mihailof πρόσθεσε καὶ τὸ ἄρθρο τοῦ ἀειμνήστου G. Becatti στὴν Enciclopedia dell'Arte Antica, Suppl. 1970 (1973), λ. Tropaeum Traiani. Ὅ,τι ἐνδιαφέρει ἐδῶ εἶναι οἱ παρατηρήσεις τοῦ G. Mihailov, ἔ.ἀ., σ. 282, ὁ ὁποῖος πολὺ σωστὰ προσάγει παραδείγματα τῆς περιοχῆς Φιλίππων-Ἀβδήρων-Φιλιππουπόλεως, ὅμοια πρὸς τὴν παράσταση τοῦ ἱππέως στὴ στήλη τοῦ Τ. Κλαυδίου Μαξίμου καὶ συμπεραίνει:

«On veut voir l'origine de l'iconographie du Cavalier Thrace dans les monuments du genre du relief tombal de Dexiléos à Athènes. Il n'y a pas de doute que le type est venue du dehors, sans doute emprunté à l'art grec. On pourrait même admettre que le group des cavaliers tuant un ennemis, dont le représentant le plus remarquable est le monument de Dexiléos, en aurait été le modele. Par les monnaies du roi péonien Patraus, du dernier tiers du IVe s., on voit comment ce sujet se répandait (fig. 9)». Πολὺ σωστά! Τὸ νόμισμα τοῦ Πατραοῦ ἐδῶ, εἰκ. 3.

Προηγουμένως καὶ ὁ Ρουμάνος καθηγητὴς D. M. Pippidi («Acta Antiqua», τ. X (1962), σ. 219 κ.ἑ.) συμφώνησε ἐπίσης μὲ τὴ γνώμη τοῦ E. Will (ἔ.ἀ., σ. 79) ὅτι ὁ εἰκονογραφικὸς τύπος τοῦ «θρᾳκὸς ἱππέως» προέρχεται ἀπὸ μακρὰ σειρὰ ἐπιτυμβίων παραστάσεων τῶν Ἑλλήνων. Πρβλ. γιὰ τὶς ἀναθηματικὲς πλάκες μὲ παραστάσεις «θρᾳκὸς ἱππέως θηρεύοντος», ρωμαϊκῶν χρόνων, στὴ Βουλγαρία (βουλγαρικὰ μὲ γαλλικὴ περίληψη), Archeologia, Sofia 1970, 2, σ. 19-32.

«Ἐπὶ τοῦ πιεστηρίου», βλέπω τὸ βιβλίο τοῦ R. F. Hoddinott, Bulgaria in Antiquity, London 1975, ὅπου γίνεται συχνὰ ἀναφορὰ σὲ παραστάσεις «θρᾳκὸς ἱππέως», σ. 32 (γενικά), 51 (Ὀδησσός), 112 (Ratiaria), 116 (Montana), 139 (Durostorum), 174 (Θρᾷξ ἱππεὺς-Ἅγιος Γεώργιος), 182-183 (Pautalia), 185-186 (ἑλληνικὸς χαρακτήρας τῆς περιοχῆς τῆς λατρείας του στὸ Στρυμόνα καὶ στὸ Νέστο) κ.ἀ.